

REDHOUSE KİTABEVİ NEREDEYDİ?

“Sen seversen eğer, kelebekler danseder” gibi bir cümlede “sen” aslında “bana” da işaret ediyor olabilir; fakat belki de asıl söylenmek istenilen, böyle bir yargının aslında “herkes” için geçerli olması gerektiğidir.

Gerçi “sen” için geçerli olan bir şey, “ben” ve “herkes” için de her zaman geçerli olmayabilir. Buna karar vermek için bazen tek tek insanları sorgulamak gerekebilir; ama bazen de cümlenin anlamına bakmakla yetinebiliriz. Böyle bir durumda ölçüt, doğrudan doğruya bizim o cümleyi yorumlayışımız olacaktır; artık bu noktada ne gramer kuralları tekbaşına yeterlidir ne de cümlenin “kim”i kastettiği göstergel yolla, deney veya gözlem yaparak ortaya konulabilir. Sadece ve sadece dilin özellikleri ve dili yorumlayan kişi arasında “bir göz göze” bakış sözkonusudur.

Buradaki sonuçların benzerini acaba “Redhouse kitabevi neredeydi?” gibi bir cümleye uygulayabilir miyiz? Böyle bir cümledeki sorunun, somut bir nesneye işaret ettiği için gözlem (veya yerine göre deney) yaparak cevaplandırılabilirdiği düşünülebilir. Nitekim sözkonusu yerin, Eminönü’nde, Rızapaşa Yokuşunun hemen başında olduğu söylenebilir. Böyle bir cevaba karşılık olarak da, “yokuşu inerken mi?” yoksa “yokuşu çıkarken mi?” diye sorulabilir. Elbette böyle bir sorunun mesela “hayır, yokuşu inerken sağda ortalarda” demek suretiyle cevaplandırılabilirdiği; ve bu cevabın da, sözkonusu yerin bulunduğu noktayı açık ve net bir şekilde ortaya koyduğu kabul edilebilir.

Ne var ki böyle bir tanımın “dilsel/psikoanalitik” analizler içerebileceği düşünülebilir; ve bu tanımın aslında, Redhouse’un bulunduğu yeri değil de onu psikolojik algılayışımızı ortaya koyduğu, “herşeyden bir anlam çıkarmak isteyen birisi, birileri veya herkes tarafından” ileri sürülebilir. Çünkü birşeyi, (mesela Redhouse’u) yokuşu inerken tasarlamakla bir yokuşu çıkarken tasarlamak elbette aynı şey değildir.

Hiç şüphesiz Eminönü’nden gelen bir kimse, hertürlü yoruma kapalı olarak, Redhouse’u ister istemez yokuşu çıkarken düşünmek ve ona ulaşmak için bu yokuşu fiilen çıkmak zorundadır. Ama böyle bir durumda da yine psikolojik bir çözümleme hemen karşımıza çıkabilir: nitekim bu yolu izleyen kimse, almayı veya bakmayı düşündüğü kitapların hayaliyle yokuşu hiç farketmeyebilir. Sonuçta Redhouse’un yerinin, “inişin referans olarak alınması yerine, yokuşun referans olarak alınıp tanımlanması”, bu tanımdan yararlanan kişi tarafından tek bir şekilde anlamlandırılmış olmayacaktır.

Ancak, psikolojik çözümler (ah!) keşke bu kadar basit olsa ve bir çözüme bizi her zaman ulaştırırsa! Nitekim Redhouse’a doğru yürüyen kişi almayı düşündüğü kitaplar dolayısıyla mutlu olurken, birden yeterli parası olmadığını düşünüp kendini mutsuz da hissedebilir. Böyle bir kişinin mutluluğunu ya da mutsuzluğunu gerektirebilecek daha birçok etkenden de sözedilebilir. Fakat bu tip çözümler, “Redhouse kitabevinin yerini” algılayışımızı etkilese de, konumuz dışında tutabiliriz; çünkü Redhouse kitabevi varmış gibi insanı mutlu edebilir, ama hiç de varolmayabilir.

Belki de bir şey varolmadığı halde ona varlık kazandırmak (veya tersi) bütünüyle psikolojik kökenli de değildir.

Nitekim “ben şimdi buradayım” gibi bir önermeyi dikkate alalım. Bu önermede sözü edilen “burası”nın şu anda bulunduğum odaya işaret ettiğini düşünürsek, önermenin doğru olduğu sonucuna ulaşırız. Bu doğruluğu da yaptığımız basit gözlemlerle elde edebiliriz. Öte yandan, **ben**, “burada” yani oda yerine sokakta da olabilirdim; dolayısıyla sözkonusu önermenin doğruluğu bir zorunluluk içermemektedir. Ama ne var ki bu önermenin doğruluğu aynı zamanda **ben**’im kendimi algılamış olmamı zorunlu olarak gerektirmektedir. Çünkü **ben**

kendim ile ilgili bir bilgiye ve bir bilince sahip olmasaydım, ‘burada’ mesela bir odada olduğumu da söyleyemezdim.

Bu durumda, ‘ben’, ‘şimdi’, ‘burada’ gibi kişi ile ilgili olan ve gösterim özelliği taşıyan kelimeleri (indexicals) içeren önermeler, hem bir zorunluluk hem de bir olumsuzluk (contingency) taşımaktadırlar. Şüphesiz olumsuzluk, deney ve gözleme bağımlılığı; buradaki zorunluluk ise tam tersine deney ve gözlemden uzak olmayı gerektirmektedir.

Bu durumda, Redhouse kitabevini arayan macerasever(!) okuyucuya şu can sıkıcı soruyu sormamız gerekecektir: “sen ne aradığını ve niçin aradığını biliyor musun?” Çünkü sen sadece kitapçı aramıyorsun, aynı zamanda bir bakıma belki de kendi bilincini sorguluyorsun.

Elbette kitapçıda kitap satılır ve orayı arayan bir kimsenin amacı da kitap almak olacaktır. Ayrıca hiç kimse durup dururken kitap almaz; kendine göre birtakım sebeplerin olması gerekir. Bu sebeplerin deney ve gözlem gibi yollarla denetlenmesi, gösterilmesi, anlatılması elbette sözkonusu değildir. Kişi istemektedir, bu isteğinin farkındadır ve yapmaktadır; istemeseydi, yapmazdı. Gel gör ki, burada kişinin hiçbir zaman kendini kandırmadığını, her zaman ne istediğinin tam olarak bilincinde olduğunu düşünmemiz gerekmemektedir! Çünkü bilincimizi, dış deney ve gözlemden bağımsız olarak kavrarız. Bu durumda galiba, “eğer bilinç sahibi olmasaydık kitap da almak istemezdik” gibi bir sonuç ortaya çıkmış olmaktadır.

Ne var ki galiba bu noktada durmamız gerekir. Çünkü amacımız Redhouse kitapevinin yerini göstermekti; bilincimizi sorgulamak değildi! Ayrıca, bir kişi ne kadar macerasever olsa da, kitap almak uğruna kendi bilincinden ve varlığından şüphe etmek istemez. Ama kişi bilmelidir ki, eğer severse kelebekler hep dans eder.

Şüphesiz kelebeklerin dans edebilmeleri için önce varolmaları gerekir; tıpkı Redhouse kitabevinin yerini tarif edebilmemiz için onun önce varolmasınının gerekmesi gibi. Bu durumda önce onun varolup olmadığına bakalım.

“Redhouse kitabevi, Eminönü’de Rızapaşa yokuşundadır” önermesinin aslında içinde bir varsayım barındırdığını kolayca söyleyebiliriz. Çünkü biliyoruz ki o kapandı. Dolayısıyla “Redhouse kitabevi, Eminönü’de Rızapaşa yokuşundaydı” dememiz gerekir.

Bu cümle ise açıkça geçmiş bir zamanı işaret ediyor; ama aslında galiba, ‘gibi görünüyor!’ Gerçekten de bu önermede hem geçmiş zaman hem de şimdiki zaman, ve üçüncü olarak, geçmişten şimdiki uzanan bir zaman anlatımı var. Nitekim “kelebekler ne güzel sevgiyle dans ediyor” gibi bir önermeden, ilkin olayın bir başlangıç zamanı olduğunu; ikincisi, olayın gözlemlendiği bir zamanı ve üçüncüsü gözlemin başladığı zamandan itibaren geçen gözlem süresini anlatırız. Diğer bir ifadeyle, önermeyle işaret edilen olayın meydana geldiği (kitabevinin kapandığı/kelebeklerin dansa başladığı) zaman, yani bir “olay zamanı” (“point of event”); ikincisi bu olayın kendisi ile bu olaydan sözedilen zaman arasındaki süre, “referans zamanı” (“point of reference”) ve üçüncüsü de olaydan sözedilen an, yani “konuşma zamanı” (point of speech”) olmak üzere üç farklı zamanı düşünmek durumundayız.

Şüphesiz “referans zamanı”, önermenin doğruluğunu “konuşma zamanı”na taşıyan dilimdir. Bu zaman diliminin doğrulanması, işaret ettiği nesnenin bu süre içinde varolabilmesiyle sağlanabilir. Nasıl ki kelebeklerin “referans zaman” dilimi içinde dans edebilmelerinin koşulu ‘sevgi’ ise, yani sevgi sayesinde dans edebilmişlerse, Redhouse’un da bu zaman diliminde kapalı olmasının bir veya birçok koşulunun olması gerekir.

Gerçi kapalı olma durumunun koşulu elbette sevgi olamaz; ama ne var ki burada, aşağıdaki sorunun içerdiği garip bir paradoksu da görmemezlikten gelemeyiz.

Ayrıca bu soru dan söz etmeden önce, Redhouse’un halen kapalı olduğu gerçeğini unutmamamız gerekir. Aksi taktirde bir anda kendimizi gerçek ile çelişen bir sonuca ulaştığımızı bulabiliriz.

Sorumuz şudur: acaba kapalı olduğu halde neden hala daha Redhouse'dan sözediyoruz? Şu anda ondan söz etmekle acaba ona bir varlık kazandırmış olmuyor muyuz? Gerçekten de ben şu anda hiçbir kelebeğin dansettiğini görmesem de onların biryerlerde mevcut olmadığı söyleyemem. Ayrıca sevgimin onların hep mevcut olmasını ister isemez gerektirdiğinden de eminim. Dolayısıyla aynı şey, niçin Redhouse kitabevi için de geçerli olmasın!?

Öyle görünüyor ki, çok garip de olsa, biz şu anda Redhouse kitabevinin kapalı olduğuna –altını çizmek için başka bir ifadeyle söylersek, açık olmadığına- kendi kendimizi ikna etmemiz gerekmektedir.

Hiç de hoş olmayan bu görevi, belki “mümkün dünyalar” kavramı yardımıyla ve istemeyerek de olsa yapar gibi görünebiliriz.

Basit bir gerçek bu konuda bize yol gösterebilir: hiçbir fizik nesne, ona bizim attığımız özellikler olmadan var-değildir. Eğer sözkonusu olan şey fizik nesne değilse, bu özellik daha derin ve koyu çizgilerle aklımız ve duygularımızca biçimlenir. Çok basit: kalem, ağaç, kuş hep benim için güzeldir, değerlidir, önemlidir, ya da çirkindir, değersizdir vs. Elbette bir robot için bu duygulardan arınmak mümkün olabilir; hatta “keşke insan bir robot olsa” diye düşünmek bile mümkündür. Fakat, mesela aşık olan, seven ya da nefret eden bir kimse için hiçbir şey, robot ile en ufak bir benzerlik bile göstermez. Çünkü *bu kimse için var-olan, onun aşık olduğu, sevdiği, değer verdiği*dir.

İşte bütün duygularımız, tasarımlarımız, düşüncelerimiz, bilgilerimiz, kanaatlerimiz, inançlarımızın veya kısaca bir robota benzeyen ve ondan tamamen ayrı olan tüm özelliklerimiz, (sonuçta herhangi bir nesneyi anlamlandırmada kullanacağımız için) mümkün tasavvurlarımızı biçimler; veya kısaca bütün bunlar bir “mümkün dünya” meydana getirir.

Galiba artık Redhouse'un kapalı olduğunu ileri sürebiliriz. Çünkü kapalı olmak da en azından mümkün koşullardan birisidir. Bundan hiç hoşlanmamış olabiliriz. Ama bunun bir imkan olduğunu da unutmamız gerekir. Hatta çaresizlik, bu imkanın dayanılmaz olmadığını bize düşündürmemelidir. Çünkü sevginin, kelekleri hep var kıldığını biliyoruz.

Kelebeklerin başka iyi tarafı, fizikçilerin ileri sürdüğü kaos teorisine göre, bir ormanda içlerinden birinin kanat çırpmasının, dünyanın başka bir yerinde fırtınaya sebep olabilmesidir.

Şafak Ural